

Piotr Bojarski

Instytut Północny im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie;

piotr.bojarski@ip.olsztyn.pl • <https://orcid.org/0000-0002-3166-0752>

Marcelina Zaniewska

Instytut Północny im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie;

marcelina.zaniewska@ip.olsztyn.pl

Sprawozdanie z wernisażu wystawy „Pomniki wdzięczności. Mitologizacja pamięci”

Report of the exhibition “Monuments of gratitude. Mythologizing Memory”

Bericht über die Eröffnung der Ausstellung „Monumente der Dankbarkeit. Die Mythologisierung der Erinnerung“

Pomnik Wyzwolenia Ziemi Warmińsko-Mazurskiej (dawniej Pomnik Wdzięczności Armii Czerwonej) autorstwa Xawerego Dunikowskiego umiejscowiony w centrum Olsztyna, pomimo upływu ponad siedemdziesięciu lat od zakończenia działań wojennych budzi wciąż wiele kontrowersji. Podejmowane do tej pory dyskusje nie doprowadziły do wypracowania ostatecznej koncepcji, co do losów monumentu. Wśród najbardziej popularnych propozycji dotyczących jego przyszłości znalazły się m.in.: przeniesienie pomnika na cmentarz żołnierzy Armii Czerwonej przy ul. Szarych Szeregów w Olsztynie, umieszczenie stosownej tablicy informacyjnej przybliżającej mieszkańcom miasta i turystom przebieg „wyzwolenia” tych terenów przez żołnierzy radzieckich w 1945 r., demontaż pomnika i przesłanie go np. do Galerii Sztuki Socrealizmu w Kozłówce czy wreszcie zburzenie monumentu i zagospodarowanie obszaru obecnego Placu X. Dunikowskiego w zupełnie inny sposób.

Dwa lata temu stowarzyszenie „Święta Warmia” wystąpiło z inicjatywą stworzenia na placu Dunikowskiego Muzeum Miejsca obejmującego m.in. genezę powstania Pomnika Wdzięczności Armii Czerwonej. W odpowiedzi na działania

społeczników prezydent Piotr Grzymowicz powołał Komitet, który miał doprowadzić do realizacji zakładanej koncepcji. W składzie tego gremium znalazł się także Instytut Północny. Na kanwie kolejnej rocznicy zakończenia II wojny światowej oraz wcześniejszych ustaleń Instytut Północny na przełomie 2020 i 2021 roku przygotował wystawę czasową pt. *Pomniki wdzięczności. Mitologizacja pamięci*.

Wystawa składa się z dwóch powiązanych ze sobą części. Pierwsza z nich opisuje kształtowanie mitu wyzwoleniczej roli Armii Czerwonej w odniesieniu do obszarów Warmii i Mazur oraz formy upamiętniania tych wydarzeń w przeciągu niemal pięćdziesięciu lat po wojnie. Druga część prezentuje przebieg walk, ogromniszczeń wywołanych zarówno działaniami wojennymi jak i zinstytucjonalizowaną i spontaniczną grabieżą pozostałego na obszarze Prus Wschodnich mienia oraz powojenne realia społeczno-gospodarcze. Interesujący dodatek do plansz wystawienniczych stanowi niewątpliwie obrotowa konstrukcja, na której przedstawiono zestawienia zdjęć wybranych obiektów z Warmii i Mazur, przed i po zakończeniu działań wojennych. Element interaktywny wystawy stanowią kody QR odsyłające zwiedzających do kronik filmowych oraz innych materiałów edukacyjnych.

Teksty zamieszczone na panelach wystawienniczych zostały przygotowane przez: dr. Waldemara Brendę – piskiego historyka przez wiele lat związanego z Instytutem Pamięci Narodowej, dr. Tomasza Glinieckiego – historyka wojskowości badającego m.in. działania Armii Czerwonej w ramach operacji mławsko-elbląskiej oraz dr. Piotra Bojarskiego – historyka z Instytutu Północnego im. W. Kętrzyńskiego. Wyboru zdjęć dokonali pracownicy Instytutu Północnego dr Tomasz Wyźlic i dr Piotr Bojarski. Fotografie pochodzą przede wszystkim z bogatych zasobów Działu Zbiorów Specjalnych Instytutu Północnego oraz ze zbiorów m.in. Narodowego Archiwum Cyfrowego i Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku. Całościową koncepcję ekspozycji opracował dr Jerzy Kiełbik – dyrektor Instytutu Północnego im. W. Kętrzyńskiego.

Uroczyste otwarcie wystawy odbyło się 15 czerwca 2021 r. przed Placem Xawerego Dunikowskiego w Olsztynie. Zebranych gości przywitał dr Jerzy Kiełbik, przybliżając ideę omawianego przedsięwzięcia. W wernisazu uczestniczyli m.in. Sławomir Sadowski – wicewojewoda warmińsko-mazurski, Władysław Kałudziński – pełnomocnik wojewody ds. kombatanów i osób represjonowanych, Radosław Nojman – miejski radny, Łukasz Łukaszewski – miejski radny i wicedyrektor Departamentu Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego, Gabriela Konarzewska – dyrektor Wydziału Kultury i Ochrony Zabytków Urzędu Miasta, dr hab. Małgorzata Suświłło, prof. UWM – prezes Akademickiego Klubu Obywatelskiego im. Lecha Kaczyńskiego w Olsztynie oraz przedstawiciele mediów, olsztyńskiej delegatury Instytutu Pamięci Narodowej, reprezentanci różnych organizacji społecznych i młodzież z Zespołu Szkół Chemicznych i Ogólnokształcących w Olsztynie.

Po wernisażu, w siedzibie Instytutu Północnego, odbyło się spotkanie z autorami wystawy. W dyskusji głos zabrali m.in. prof. dr hab. Robert Traba, Antoni Górski oraz redaktor Adam Socha reprezentujący miesięcznik „Debata”. Relacja ze spotkania została zamieszczona na kanale YouTube Instytutu Północnego. Ponadto wszyscy uczestnicy otrzymali katalogi wystawy zawierające teksty szerzej ukazujące treści zaprezentowane na ekspozycji.

Wystawa powstała w ramach współpracy z Oddziałem Polskiej Akademii Nauk w Olsztynie i Białymstoku z siedzibą w Olsztynie oraz Siecią Ziem Zachodnich i Północnych. Relacje medialną z otwarcia ekspozycji przygotowały m.in. TVP 3 Olsztyn, Radio Olsztyn, „Debata” oraz „Posłaniec Warmiński”. W Olsztynie wystawa była prezentowana do 15 lipca 2021 r. W kolejnych miesiącach planowana jest jej ekspozycja w Piszcu, Działdowie i innych miastach regionu.